ISSN 2147-8902

sosyoloji divanı

Sosyoloji Dergisi | Yıl: 4 Sayı: 7 | Ocak-Haziran 2016 | 22 tl

7

Dosya MİMARLIĞIN İZİNDE

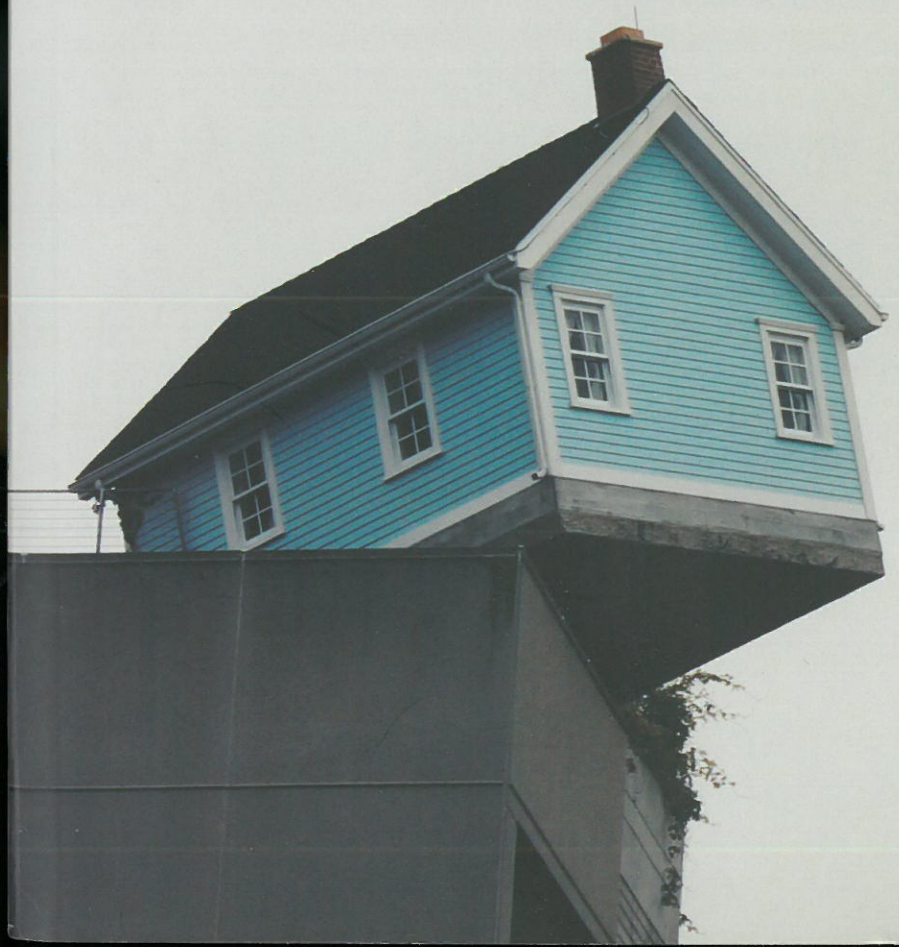

sosyoloji divanı

Yıl: 4 Sayı: 7 | Ocak-Haziran 2016

ISSN: 2147-8902

Hakemli bir dergidir. Yılda iki kez yayınlanmaktadır.

Sahibi / Çizgi Kitabevi Adına: Ömer Arlı

Yazı İşleri Müdürü: Mahmut Arlı

Genel Yayın Yönetmeni: Seyfettin Kurt

Editör: Köksal Alver

Dosya Editörleri: Sıtkı Karadeniz - Ömer Faruk Günenç

Yayın Kurulu: Ahmet Koyuncu, Ali Zafer Sağıroğlu, Erhan Tecim, Ertan Özensel, Ferhat Tekin, Köksal Alver, M. Hakkı Akın, M. Ali Aydemir, Mehmet Birekul, Seyfettin Kurt, Sıtkı Karadeniz, Uğur Çağlak

Kapak Görseli: Cindy Tang

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

İletişim: sosyolojidivani@gmail. com
www. sosyolojidivani. com

Sosyoloji Divanı uluslararası SIS indeksleme servisi tarafından taranmaktadır.

Baskı: Sebat Ofset
Fevzi Çakmak Mh. Hacıbayram Cd. No:57
Karatay/Konya S.N: 16198 - B.T: Haziran 2016

Abonelik ve Sipariş
Çizgi Kitabevi
Sahibiata Mahallesi Mimar Muzaffer Caddesi
Helvacıoğlu Apt. No: 41/1 Meram Konya
Tel: 0332 353 62 65-66 Faks: 0332 353 10 22
www.cizgikitabevi.com

sosyoloji divanı

Danışma ve Hakem Kurulu:

Prof. Dr. Abdullah Koçak (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Abdullah Topçuoğlu (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Ahmet Taşğın (N. Erbakan Üniv.)
Prof. Dr. Ali Rıza Abay (Yalova Üniv.)
Prof. Dr. Beylü Dikeçligil (Emekli Öğr. Üyesi)
Prof. Dr. Burhanettin Tatar (On Dokuz Mayıs Üniv.)
Prof. Dr. Celaleddin Çelik (Erciyes Üniv.)
Prof. Dr. Ertan Özensel (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Hasan Ayık (R. Tayyip Erdoğan Üniv.)
Prof. Dr. Hilmi Uçan (Afyon Kocatepe Üniv.)
Prof. Dr. İsmail Coşkun (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Kadir Canatan (Sabahattin Zaim Üniv.)
Prof. Dr. Kenan Çağan (Afyon Kocatepe Üniv.)
Prof. Dr. Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniv.)
Prof. Dr. Köksal Alver (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Mahmut Atay (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Mehmet Karakaş (Afyon Kocatepe Üniv.)
Prof. Dr. Musa Taşdelen (Sakarya Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa Aydın (Selçuk Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa Orçan (Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Prof. Dr. Ömer Aytaç (Fırat Üniv.)
Prof. Dr. Ramazan Yelken (Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Prof. Dr. Tevfik Erdem (Gazi Üniv.)
Prof. Dr. Yücel Bulut (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. Abdullah Harmancı (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. Ahmet Koyuncu (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. Ahmet Sarı (Atatürk Üniv.)
Doç. Dr. Ahmet Zeki Ünal (K. Mehmetbey Üniv.)
Doç. Dr. Ali Utku (Atatürk Üniv.)
Doç. Dr. Enes Kabakçı (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. Fahri Çakı (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. H. Hüseyin Bircan (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. İsmail Hira (Sakarya Üniv.)
Doç. Dr. Kaya Bayraktar (Yalova Üniv.)
Doç. Dr. Kubilay Akman (Uşak Üniv.)
Doç. Dr. Lütfi Sunar (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. M. Hakkı Akın (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. Mehmet Birekul (N. Erbakan Üniv.)
Doç. Dr. M. Kemal Şan (Sakarya Üniv.)
Doç. Dr. Ruhat Yaşar (Kilis Üniv.)
Doç. Dr. Necmettin Doğan (İstanbul Ticaret Üniv.)
Doç. Dr. Ö. Miraç Yaman (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. Susran E. Eroğlu (Selçuk Üniv.)
Doç. Dr. Suvat Parin (Yüzüncü Yıl Üniv.)
Doç. Dr. Yusuf Adıgüzel (İstanbul Üniv.)
Doç. Dr. Zülküf Kara (Mardin Artuklu Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Adem Palabıyık (Muş Alparslan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet A. Koyuncu (Muş Alp. Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Gökçen (Muş Alparslan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Ali Zafer Sağıroğlu (Y. Beyazıt Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Aynur Erdoğan (İstanbul Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Erhan Tecim (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Ferhat Tekin (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. İslam Can (Selçuk Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. M. Ali Aydemir (Selçuk Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. M. Cüneyt Özşahin (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. M. Murat Özkul (Balıkesir Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Mahmut Kaya (Harran Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Harmancı (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Murat Ak (N. Erbakan Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Murat Şentürk (İstanbul Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Musa Öztürk (Mardin Artuklu Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Selim Somuncu (Adıyaman Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Sıtkı Karadeniz (Mardin Artuklu Üniv.)
Yrd. Doç. Dr. Uğur Çağlak (N. Erbakan Üniv.)

Mekân, Kültür ve Politika Bağlamında Denizli Kent Kimliği

Aynur Can

1. Kent Kimliği Kavramı Ve Denizli Olgusu

Genel hatları ile kent kimliği, insan mekân ilişki ve etkileşiminin görünür alana taşıdığı biçimler ve bu etkileşimli ilişkinin arka planını bilgi, duygu ve görgü boyutu ile bizatihi yaşanarak içine alan bütünün, kent ölçeğinde yansımaları olarak betimlenebilir. İnsan- mekân veya kentli-kent etkileşimli ilişkisinin açılımı, üretimin bilişsel-fiziksel ve duyusal-duygusal boyutları ile seyredilmektedir. Zaman zaman somut olarak gözlemlenen bu tablonun kesitleri bazen de yaşanarak, hissedilerek insanın duygu ve sezgi dünyasına misafir olmaktadır. Kent kimliği, kentin karakteri doğal, sosyo-ekonomik ve inşa edilmiş çevresinin mekânsal öğeleri ile oluşmuş bir bütünsellikle tanımlanır. Kenti kent yapan öğeler tarihsel, kültürel ve coğrafik kültür öğeleri olarak sayılmakta ve bu kimliğin kendine özgü karakteristikleri ile oluştuğu vurgulanmaktadır (Suher, 1996: 42). Bu çerçevede kent kimliğinin, uzun sürekliliklerin tutarlı ve istikrarlı bir biçimde yaşama katılma serüveni olduğu söylenebilir. Kent kimliği ayırt edici olma, süreklilik, tutarlılık, özgünlük özellikleri ile anlamına kavuşmaktadır.

Kentin kimliğini sadece yapılarının mimari değerinde ve doğal çevresinin özelliklerinde bulmak yeterli ve doğru değildir. Bu özellikler içinde geçirilen yaşam deneyleriyle tamamlanmakta, anlam kazanmakta ve değer bezenmektedir. Bu iki yön birbirini tamamlar ve bütünleştirir. İnsanlar yaşadıkları mekâna değerler yükledikleri, oraya ait olduklarında ve bu değerler için bazı fedakârlıklarda bulunmaya başladıklarında, o kentin kimliğinden söz edilebilir. Değişik kesimlerin oluşturduğu bir tür imgeler mozaiği olarak yorumlanabilecek desenin oluşumunda, insan etkinliklerinin katkısı farklı düzey, yoğunluk ve nitelikte yer edinmektedir (Tekeli, 1991: 82–83). Fiziksel çevre günlük ve kişilerin ihtiyaçlarından beslenerek oluşur (Mumford, 1970: 412) ve bu ihtiyaçlar ve yaşam biçimlerinin değişmesi ile birlikte yerini yeni olana bırakır.

Kentler, maddi ve manevi anlamda bir simgeler bütünüdürler. İnsanın aktif rol aldığı bu ilişkiler yumağının, bilimsel çalışma düzlemine nasıl aktarılabileceği sorusuna yanıt olarak, matematikte semboller ve formüller, müzikte notalar ve usuller nasıl birçok ilişkiyi görünmez ve kısa yollu kılıyorsa, kültür konusunda da semboller ve imgeler, kimliğin kültürel kodlarını, kısaca ya da şifrele-

yerek aktarırlar. Nasıl ki her insan kendi koşullarının bir ürünü ise, kentli de kentin özgür havasının, o karşılıklı etkileşimin bir ürünü olarak varlık kazanır.

Kentler coğrafi ve topografik verilerin yani doğal yapının sunduğu dekor eşliğinde, orada yaşayan ve ekonomik üretimin belirleyici gücü olan toplumun düşünsel ve duygusal dünyasından beslenerek, biriken zaman içinde kendine özgü bir biçim kazanır. Mimari mekânın çizgileri ile oluşan siluetle hatları belirginleşen kentte insan gelişir ve medenileşir. Mimari biçimlenme, renk tercihleri, müziği ve kendine has kokuları ile kentler birbirinden farklılıklaşırken kendine özgü bir havaya bürünmektedir. Kentte yaşamak tercihi ve içeriği zihinlerde ve gönüllerde bir medeniyet, düşünme ve hissetme tarzı olarak yansırken, buna paralel olarak üretilen biçimlerde kent kültürü izlenmektedir. Kentte dil ve konuşma biçimleri, davranışlar, giyim-kuşam, yemek ve mutfak kültürü, mimari ve konut dekorasyonu, eğlence biçimleri kente özgü olarak ortaya çıkmakta ve sürdürülmektedir (Can, 2008: 340). Toplumun bir üyesi olarak insan kavramı kentte kapsayıcı bir karşılık kazanır. İnsanın gönül boyutu inançsal, zihinsel boyutu düşünsel, fiziksel boyutu sportif ve ruhsal boyutu sanatsal yapı ve etkinliklerle kent kültürü oluşmakta ve kentli insan üretilmektedir. Doğal ve sosyo-ekonomik koşullarla belirlenen insanın gerçekliği kültürel koşullarla belirlenen ise onun gerçeküstüğünü temsil edip, toplumun ne olmak istediğine ışık tutarlar.

Bu bağlamda Denizli kent kültürü ve kimliğinden söz etmek, bu kenti kent yapan veya kenti kendisi yapan şeylerden söz etmekle aynı anlamı taşıyacaktır. Denizli için öyle şeyler bir arada sıralanmalıdır ki onlar kent kimliğinin ayrılmaz bileşenleri olmalıdır. Örneğin Pamukkale, Hierapolis antik tiyatrosu, Delikliçınar, İncilipınar, Akhan kervansarayı, dokuma ve tekstil endüstrisi, camii, çeşmesi ve köprüsü ile Osmanlı mirası, manevi şahsiyetleri (Yatağan Baba, Ahi Sinan, Hüsamettin Dede), Kaleiçi, Eskimezarlık, Denizli horozu, şivesi, türküleri, Gazi İlköğretim Okulu, Babadağlılar Çarşısı ve yeni yapılan alışveriş merkezleri Denizli kent kimliğinin tanımlayıcı ve betimleyici parçalarıdır. Bütün bu kentsel simge ve öğeler, kent kimliği çatısı altında Denizli de yaşamış toplumlar arasından geçerek, tarihin oluşum süreci içinde bugüne ulaşan bilgi ve duygular, varoluş ve yaşam pratiğinin doğal taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Böylece kent kültürünün göstergesi olan ve somut olarak mekânda izlenen doğal yapı ve mimari mekân unsurları bina ve yapılar, orada yaşayan toplumun duygu dünyası ile anlam ve özgünlük kazanmakta ve sürdürülmektedir.

Kent ve üretim ilişkisi, ekonomi, politika, yönetim ve kültür yapılanması ve üretimi ile biçimlenmektedir. Bu makalede Denizli kenti, tarihsel süreçte bu alanda yaşayan toplumların oluşturduğu yapıları ifade eden mekânlar ve kültürel öğeler üzerinden okunmaya, kentsel varoluş pratiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Tarih ve Mekân Perspektifinden Denizli

2.1. Antik Kent Mirasının Denizli İçin Anlamı ve Önemi

Denizli kentinde kurulan ilk şehirler antik yerleşimlerdir. Laodikya ve Hierapolis ve Buldan yakınlarında Tripolis bunlardandır. Bugün görsel olarak kent kültürüne konu olan Laodikya ve Hierapolis antik kent mirası dış turizm için çekici bir tanıtım ve pazarlama metaı iken, şehrin yerlisi veya yereli için bilgi ve algı açısından büyük bir boşluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik kent tarihi ve kültürel mirası ile Denizli sakinleri arasındaki ilişki ve etkileşim biçimi değerlendirildiğinde, bu mirasın Denizli insanının günlük yaşantısında ve düşünsel/entelektüel dünyasında kendine yer edinemediği sezilmektedir. Söz konusu tarihi kentler ve onlara ait kalıntılar, Denizli kentini tanımak ve onu doğru okumak ve dolayısıyla onu sahiplenmek konusunda bir dizi çözüm (önerisi) sunmaktadır. Bu bağlamda antik kent mirasını tanımlayan ve de açımlayan bir kesit sunulmaya çalışılacaktır.

Antik dönem kentlerin özelliği, gelişimi ve dönüşümü açısından bugüne taşınabilecek benzerlikler taşımaktadır. Antikite pagan yani çok tanrılı inanış ile tek tanrılı inanışı temsil eden Hıristiyanlığa geçişte kentin oluşumu ve düzenlenmesinde kadim Roma şehircilik deneyimi Yunan köklerinden beslenir. Bir aziz olarak anılan St. Augustin çifte kılıçlar teorisi ile Yunan tanrılarını tek tanrıya indirgerken yaşam ve ölümü, ölüm ötesini toplumsal vicdanda esenliğe kavuşturmuştur. Böylece politik ve yönetim düzlemine meşruiyet kazandırmıştır (Davutoğlu, 1998). Site yönetimlerinden Roma İmparatorluk düzenine geçişte büyüyen ölçek yönetimi ile ekonomik değer üretim biçimi, politik-idari yapılanma ve değerlerin yansıması kültürel biçimler kendi içinde bir bütünlük içinde kentin mekânsal ve manevi örgütlenmesi gerçekleştirilmiştir.

Site ile dokumacılık, çiftçilik, boyacılık sektörleri ile agorayı ortaya koyan ve de şenlendiren yerleşim birimlerinde yönetim akropolis ile temsil edilmiş, kültür alanı tapınak, tiyatro, gimnazyum, stadyon ve anıtlar ile mekânda okunmaktadır. Doğa ile dost, tanrılar ile kıyasıya rekabete dayalı duygu alışverişi ile adeta arkadaş olmuş site yaşamı Roma'nın Hristiyanlığı kabul süreci ve bunu kentte yapılandırması sonrası yeni bir kabuller dünyası ile biçimlenmiştir. Tapınak mimarisi yerini kilise mimarisine bırakırken, yönetim kendi bünyesine uygun uygulamaları beraberinde getirmiştir.

Laodikya ve Hiarapolis kentleri iki kadına atfedilmiş, soğuk, suskun, asil, güzel ve zarif kadın tavrını halen izlenen mekânda gün yüzüne çıkardığı yoru-

muna perde aralamaktadır.[1] Antik sitenin kültür yaşamını formüle eden iyi, güzel ve faydalı özdeşliği, kentin bütün alt yapı unsurlarını biçimlendirirken üst yapıda, çağın ruhu trajedi sanatı ile temsil edilmekte idi. Tiyatroda sergilenen gösterimlerle ruhun acı ile tutkularından arındırılmasını temsil eden katharsis kavramı ve yetkinliği ifade eden arete kavramı, tiyatro mekânının simgeselliği içinde gündelik yaşama katılmıştı. Tiyatro kentsel mekân öğesine anlam kazandıran trajedi, ölüm ve yaşam diyoloğunu kuran ve hayatı yaşanmaya değer kılan formülü, o dönem toplumunun insanının aklından, vicdanından ve gönlünden koparak bugüne taşır. Antik çağı simgeleyen kadın ve erkek heykellerindeki taş üzerinde izlenilen vücudu örten ve sarkan kumaşlar Denizli dokumacılığının ürünleri olarak izlenmektedir.

Antik dönemin kendine yeten, organik, otarşik ekonomik ve kültürel birimleri, Roma ile imparatorluk düzeni ve gücü içinde temsil alanına dönüşmüş, Bizans İmparotorluğu'nun son dönemi ile düşüşe geçen kent ekonomisi ve kültürel hayatı mekândan izlenmiştir.

2.2. Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Medeniyet Ailesi

Türk- İslam hâkimiyetine geçme ile başlayan toplumsal süreçte, Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemleri bir çatı altında ele alınacaktır. Bu çatının temel belirleyici yönü ve bir arada tutma özelliği, İslam dininin yükselttiği tevhit anlayışı ve prensibi olarak ele alınmaktadır. Türbe yapısı ile bu prensibe gösterilen vefa kavramı, gündelik hayat ve yönetimini ulu cami ile ekonomik hayatı ise han ve kervansaray yapıları ile kuran ortak anlayış (yerleşikliğe geçiş ve esnek bir işlevsellik) Osmanlı şehircilik düzeni ve örgütlenmesi ile yetkinliğe ulaşır. Külliye merkezli mekânsal programlama ile cami, hamam, medrese, tekke, çeşme, imarethane, konutlar sıralanırken birleştirici unsur olarak köprüler, Osmanlı mimarlılığının ve de değerler sistemi ve yaşam biçiminin mekânsal izdüşümleridir. Osmanlı medeniyeti, tarım toplumunun bağrından fütüvvet ekonomisi ile canlanır, ataerkil yapı ile sağlamlığı kurulur ve geliştirilir.

Agoradan han, kervansaray, çarşıya doğru (arasta ve bedesten), ticaret ve ürün satışı antik kentten farklı olarak ayrı bir alanda kurulur ve mekânsal hareketliliğin güvenliği, dinamikliği ve de ayrı bir form olarak oluşturulması süreci gerçekleşir. Şehirlerin kültürel hayatının örgütlenmesinin mekânsal ifadeleri

[1] Laodikia, Büyük İskender İmparatorluğu üzerinde kurulan Selefki Devleti Krallarından II. Antiokus tarafından karısı Laodike adına kurulmuştur. (Yalçın, 1969: 34)
Hierapolis, kutsal şehir veya tapınaklar şehri anlamında kullanılmakla birlikte, bazıları tarafından Pergamon krallarının mitolojik ataları Telephos'un karısı Hiera ya da Hiero'un anısına kentin kurulduğu söylenmektedir. (Dağdeviren, 2003, 18)

Denizli'de de diğerleri gibi, cami, tekke ve kahvehane üçlüsü ile temsil edilmiştir. Antik kentin otarşik ve organik temsili siteye aidiyet, Romalı oluşun bir parçasına dönüşmüşken Osmanlı kendinden önceki yayılım, birlik, parçalanma sahnelerini geniş bir coğrafyada güçlü bir ekonomik yapı ile Osmanlı oluş bilinci ile farklılığı harmanlamıştır. Tapınak-Tiyatro-Gmnazyum üçlüsü Roma'da tapınağın kiliseye dönüşümü ile sürdürülürken, tevhid inancına bağlı ve yetkinliği Osmanlı ile temsil edilen yapıda cami-tekke-kahvehane mekânsal yapılanması tasavvuf kültürünü açığa çıkartır. Tanrı ile doğa ile ve insan ve şehir ile dost ilişkisi geliştiren bu yapıda her insan tanrı ile arasındaki geçen özel macera ile sırlanır. Bu çerçevede Denizli beylerinin Mevlevilerle aralarının iyi olduğu, halkının Türkmen olup Bektaşiliğin yaygın olduğu bilinmektedir. (Baykara, 1969: 160) Denizli dokumacılığı yine ayaktadır bu dokunan bez ve kumaşlar Müslüman kadın ve Rum kadınlarının örtüleri olmuştur. İstiklal Mahallesinde konumlanan Rum Mahallesi ve bugünkü Honaz ilçesinde yaşayan bir Rum Mahallesi bulunduğu bilinmektedir.[2] Şehirde Yesevilik, Mevlevilik, Bektaşilik kol kola omuz omuza hep beraber çekilen bir halay misali can bulmuştur. Şehrin ve şehir sakinlerinin mistik bir terbiyeden geçmesi süreci vardır. İlimde, ticarette ve sanatta hırs olmakla birlikte ölçülerinin mistik bir terbiye belirlendiği bilinmektedir. 93 Harbi olarak bilinen 1876-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrası Balkanlar'dan göç eden muhacirler ile Bozkurt ilçesi kurulmuş ve Denizli kenti farklılığa ve renkliliğe yeniden merhaba diyerek, bir arada yaşama veya kentlilik pratiğini zenginleştirmiştir.

2.3. Modernite, Ulus Devlet ve Modernleşme

Sanayi devriminin getirdiği hızlı ve seri üretime kendi dokuma atölyeleri ile yetişemeyen ve ona alternatif bir üretim geliştiremeyerek oyundan çekilmeye zorlanan Osmanlı'nın öncelikle askeri düzenlemede ve ardından eğitim öğretim alanındaki yenilikleri ve çırpınışları, milli mücadele ile büyük kurtuluş savaşını kazanan ulus devlet yapılanması ile devam eder. Bu dönemde, kültür alanını yapılandıran müdahaleler ve modernleşme projesi, muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkma ideali kentte eğitim öğretim yatırımları ile idealize edilmiştir. Bir milletin bağrından yükselen eğitim ve öğretime duyulan ihtiyaç, saf inanç ile biçimlenir ve Denizli'de Gazi İlköğretim Okulu binası seyredilir. 1920'li yıllarda Cumhuriyet'in şehirlerinde Milli Mimari Rönesansı'nı temsil eden hükümet binası, belediye sarayı, okul ve postane yapıları yükselmekte idi.

[2] 1922 yılına kadar Honaz'da yaşayan Rum nüfusun, cumhuriyetin ilanından sonar Yunanistan'la yapılan antlaşma gereği Yunanistan'ın Batı Trakya kısmında bulunan Türklerle yer değiştirilmiştir. (Dağdeviren, 2003: 342-343)

Bunların içinde özellikle okullar yeni rejimin ideallerini temsil eden önemli bina tipleri olarak yorumlanmaktadır (Bozdoğan, 2002: 54). Denizli Gazi İlköğretim Okulu'nun da içinde bulunduğu, Osmanlı canlandırmacılığı milli üslubuyla, aynı plana dayalı olarak tasarlanan prototip okul binaları, değişen kültürel yaşam tercihinin kent mekânına yansıyan simgeleridir. Bu okullar, Osmanlı cami külliyeleri yerine kültür, eğitim ve eğlence işlevleri taşıyan laik kamu mekânlarına geçiş kurgusunun bir parçası olarak cumhuriyetçi mekânsal pratiğin örnekleri olarak seyredilmektedir (Bozdoğan, 2002: 56-58). Hükümet konağı ve çevresinde gelişen yeni kamusal alan, Kaleiçi Çarşısı ve Ulu Camii ile sarmalanan eski merkezin devamında yeni bir idari merkezi ortaya çıkarmıştır (Avcı, 2011: 191).

1970'lerde Babadağlılar Çarşısı ile kentteki geleneksel üretimin yansıtıldığı bir işhanı yapısı yükseltilir. Cengiz Bektaş'ın kente armağanı ve vefası olan bu yapı on bir katlı yürüdükçe diğerine geçilen katlar biçiminde inşa edilmiştir. Dükkânlar kadar insanlar arası sıkı bir iletişimi öngören bu yapı, geleneksel ve özgün üretimin kentte konumlandığı ve iki kapısında da esnaf ahlakına yönelik sözlerle kentliye açıldığı bir mekânsal ve kültürel gösterge olarak anılmaya değerdir.

2000'li yıllarda bir İspanyol mimarın tasarımı ile kentte küresel sermayenin durağı olarak izlenen Forum Çamlık, doğal mermer zemin ve duvarları ile Pamukkale'nin traverten taraçasına doğal yapıya gönderme yaparak bir yandan post modern mimarinin kentte yansıması diğer yandan anlam ve varlığını moderniteden alıyor görünmektedir. Alışveriş ve eğlenceye odaklı bir tüketim mabedi olarak adeta tarih ve toplumlara meydan okuyarak kendisini ortaya koymaktadır.

Antikite, modernite ve postmodernite süreçlerinin farklı yaşam biçimleri Denizli yerelinde yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Bu kent antikitenin kendine özgü enstrümanları ile kentlilik deneyimini yaşamış, ardından Osmanlı şehirlilik deneyimini tevhit ve tasavvufla yol alan kendini bilme deneyimine tanıklık etmiştir. Birbirinden bağımsız ve aynı mekânda konumlanan bu biçim ve tercihler kendi içinde özgünlük ve derinlik taşımaktadır. Her birinin kendine özgü bilgi, duygu ve görgü boyutu yer edinmektedir. Tanzimat Fermanı ile gerçekleşen uygulamalar ile Batılı biçimler ile yaşamak konusunda Osmanlı'da bilinçli, cumhuriyet dönemi kırılması ile taklidi bir tekrarlama sürmektedir. Denizli mevcut potansiyelini kullanarak kentliliği bir değer olarak bağrında yeniden yükseltebilir mi? Tekstil sektöründe uzmanlaşmış, nüfusu yarım milyona yaklaşan nüfusu ile endüstriyel üretimden aldığı payı özgün kentsel deneyimlerini kullanarak, bilgi ve sanat lehine arttırabilir mi? Kimlik sahibi bir kent olarak var olabilir mi?

Mevcut potansiyelinin kentlilik değerinin üretilmesine güçlü bir zemin oluşturduğu kabulüne yaslanarak, bu soruları açıklamaya yönelik öneriler ilerleyen bölümde geliştirilmeye çalışılmaktadır.

3. Denizli Kent Kültüründen Özgün Kesitler

3.1. İlkbaharı Kutlama: Hıdrellez Geleneği

Hıdrellez yani ilkbaharın gelişinin bir tür kutlanması ritueli, Denizli'de oldukça önem kazanmıştır. Baharın habercisi olan Nevruz Sultan'ın müjdesi ile pınarlar kaynamaya, yeşillikler artmaya ve çiçeklerin açmaya başladığı mevsim Denizli'de şenlenen mekânlar İncilipınar, Muratdede[3] ve Çamlık gezi yerlerinde Nevruz Sultan yani hıdrellezde insanla dolup taşar ve hep birlikte baharın gelişi kutlanır, eğlenilir ve bereket duaları edilirmiş. Hıdrellez de her aile uzaktaki akrabalarına oku kâğıdı (çağrı mektubu) gönderir. Çağrıyı alanlar Hıdrellez günü toplanır, yazlık elbiseler giyilir, hep birlikte maniler söylenir, oyunlar oynanır, eğlenilir ve bahar kutlanırmış (Yalçın, 1969: 26). Denizliler için Mayıs ayının gelişi ve ilkbahar kolektif bilinç ve bellekte özel bir yer edinmektedir. Toplumun bir arada eğlenme ve zaman ve doğa ile ilişki kurmada geliştirdiği, ürettiği bu kültürel biçimler kent kültürünün mekânla olan ilişkisinin dışa vurmakta ve Denizli'ye özgü bir dinamik olarak yer almaktadır.

3.2. Geçmişlerin Ruhuna Vefa: Mersin Geleneği

Denizli'de Ramazan ve Kurban Bayramlarına yaklaştıkça ve özellikle bayramın bir gün öncesi Arife günleri şehirde belirgin bir görünüm kazanan mersinler ve mersin satışı açığa çıkardı. Kaleiçi'nden Deretekke ve Eski Mezarlığın girişine kadar olan yol boyunca daha çık kadınlar tarafından satılan mersin demetleri satın alınarak mezarlık ziyareti yapılı halk ailesinden sonsuzluğa uğurladıkları yakınlarının mezarı başında ziyaret etmekte ve mezarları mersin demetleri süslemekte idi. Denizlide gelenek haline dönüşmüş mersin geleneği, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımının bir örneği olduğu kadar bir arada yaşam pratiğinin, inancın, vefanın, sevgi ve saygı kavramlarının bir sonraki zamana taşınması anlamında, insan doğa birlikteliğini toplumsal olarak betimlerken, aralarına ölüleri katması zamanla ve inançla olan ilişkiyi Denizli'de özgün biçimi ile su yüzüne çıkarmaktadır. Kent kimliği ve estetiğinin kolektif bir sembolü olarak işlev gören bu kültürel biçim ve uygulama orada yaşayan toplumun tercihlerini ve yaşanan ortak değerleri dışa vuran bir gösterge

[3] Bugünkü Denizli Devlet Hastanesi yakınındaki Muratdede mahallesi Yediler Türbesinin bulunduğu tepedir. Bu tepede vaktiyle Denizli beylerinim sarayları bulunurmuş. Buraya Saraylar Tepesi denildiği söylenmektedir. (Yalçın, 1969: 26)

olarak izlenmektedir. 2009 yılı içinde Denizli Belediyesi Başkanlık tasarruf kararıyla, mersinler kuruduğunda yangın tehlikesi oluşturma ve pislik olması gerekçesi ile halkın iradesi ile geliştirilen ve sürdürülen bu geleneğin uygulanmasına engel olma yoluna gitmiştir.

3.3. Eski Kadınlar Pazarı

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Denizli'de Kadınlar Pazarı namı ile bilinen bir satış yeri bu çerçevede açıklanmaya değer görülmektedir. Bu bağlamda kadın, mersin geleneğindeki yeri ile örtüşen, evinde oynadığı role benzer biçimde kentte rol üstlenmektedir. Cevdet Şemsioğlu bir ressam hassasiyeti ile olsa gerek vaktiyle kurulan bu pazarı ayrıntısı ile anlatmakta, hatta bu pazarda uygulanan adap ve görgü kurallarından haber vermektedir. Anlattığı yıllarda yeri bir sıra dükkân ve işyerine dönüşen bu Pazar şöyle anlatılmaktadır. ''Yeni' ve 'Kadınlar Pazarı Kapısı' arasında Selçuklular'dan kalma blok taşlı kale dıvarına koca demir çiviler çakarak urganlar gererler ve üzerlerine çarşaf asarak meydana getirdikleri tentelerin altında satıcı kadınlar bulunurlardı. Bunlar, mallarının bir kısmını yerlere' bir kısmını da dıvardaki çivilere gerdirilmiş ipler üzerine dizerlerdi. Üç etekliler, Miyendeli hırkalar, şalvarlar, krepler, çepken ve çabadanlar, değirmenlerle, selbentler çarşafların altında güneş ışınlarının akisleriyle bir gelin odasını andırırdı' (Şemsioğlu, 1964: 120). Oyalar, danteller, kaşıklıklar, iğnelikler, uçkurlar, güllü kadın çorapları, karçınlar, para keseleri, saatlikler, mühürlükler, kozalık diz bağları, burmalı erkek çorapları, başlıklar, dolaklar, yağlık ve çevreler, nazarlıklar, sırma işlemeli güveği peşkirleri, kadife üzerine sırma işlemeli gelinlik bohçalar, fes örtüleri, gelin tuğları, gümüş işlemeli bel kemerleri, tokalar, sutaşları, süslü muskalar, musaflıklar ve çocuk boncuk dizileri bu pazarın doğal ziynetleri olarak sergilendiği anlatılmaktadır. Bu pazardan alınan ürünler bir sanat örneği ve hatırası olarak Denizli kadınlarının çeyiz bohçalarında ve sandıklarında yer alarak değer kazanırlar ve kültür yaşamına katılırlardı. Pazarın görgü boyutu da şöyle anlatılmaktadır: 'Bu kadınlarda şamata ve ukalalık görünmezdi. Büyük bir tevekkülle oturdukları yerde örgü örerlerdi... Satıcılar bağırmazlardı. Hele boğcacı kadınların hiçbir la-baliği yoktu. Bunlar meraklılarına renkler, motifler, oyalar hakkında bıkmadan dakikalarca izahat verirlerdi. Toplum hayatında yuvaya ve kadına verdiğimiz değer, burada bütün tezahür ve nitelikleriyle görülürdü bu pazarda. Kadınlar pazarı sanki bir müzeye, bir fuara benzerdi' (Şemsioğlu, 1964: 120-121).

Kadınlar pazarı hakkında bilgi veren bu alıntı metinde Denizli kültür hayatının çeşitliliği ve zenginliği ürün ve eşyalarda seyredilirken, hayata geçirilen görgü kurallarla kendi içinde tutarlı ve özgün bir kültür atmosferinin doğal bir parçası olarak seyredilmektedir.

4. Yerel Yönetimlere Eleştiri ve Öneriler

İzlenen kent formu ve kültürünün arka planında, onun ruhunu oluşturan öz veya temel kabuller ve değerler yer almaktadır. Kültürel biçimlerle izlenen bu değerlerin okunması ve görünür alana yansıtılması sürecinde yerel yönetim birimleri tarihi ve toplumsal sorumluluklar üstlenmektedir. Gündelik hayatın işleyişinde, yerel ortak nitelikli hizmetlerin yürütülmesi kadar yerel kimliğin inşası ve kentin duygusal havası dışa yansıtan estetiğinin yaşatılması yerel yönetimlerin sorumluluk alanı olarak belirmektedir (Kesgin ve Can, 2008: 378).

Denizli Belediyesi kentsel alanı genişletme konusunda 1993 yılı itibariyle bir dizi girişim çabasında bulunmuştur. 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu 11. madde ile kentsel alanın bütünlüğünün sağlanması amacı ile zorunlu birleştirme yöntemini düzenlenmiştir. Buna göre belirli koşulların oluşması ile belde belediyeleri ile köylerin içinde bulundukları kentsel alandaki il/ilçe belediye ile birleştirilmesine imkân sağlanmaktadır. İç İşleri Bakanlığı tarafından yayınlanan bir genelge ile birleştirmeye ilişkin tasarruf, Bakanlığa değil merkez belediyeye bırakılmıştır. Denizli Belediyesi bu maddeden yararlanarak, 5 km'lik mesafe içinde yer alan nerdeyse bütün belediye ve köyleri kendisine katma yolunu tercih etmiştir. Bu tasarrufla Denizli Belediyesi 13 belediyenin ve 10 köyün tüzel kişiliğini kaldırmıştır (Arıkboğa, 2008: 25-26). 2012 yılında 6360 sayılı yasa ile il mülki sınırlarında büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Böylece Denizli, büyükşehir belediyesi statüsünü kazanmıştır. Denizli ilinde bu statü diğer birçok ilden farklıdır. Çünkü bu mekânsal büyüme ve bütünleşme süreci, evvelinde bir kısmı bütünşehir olarak anılan bazısı uygulanan, bazısı tasavvur düzeyinde kalan söylemler ve düzenlemelerle uzun vadeli desteklenmiştir. Denizli'de büyükşehir belediyesi statüsü konusundaki çabalar yaklaşık 20 yıl sürmüştür (Özgür, 2014: 51). Bu bağlamda Denizli özel bir örnek oluşturmaktadır. Bu tasarruf ve tercihlerle kent alanının genişletilmesi ile gözle görünür bir büyüme sunmaktadır. Gözle görünmeyen ise kentleşme ve kentlileşme süreçlerinde iddialı ve tutarlı bir çaba gerektiren bir tavrı gerekli kılmaktadır.

Yakın zamanda kent kültürünün ürettiği doğal ve özgün kültürel biçimlenme olan mersin geleneğinin bizatihi yerel yönetim eliyle sonlandırılması, tutarsız ve kendine yabancılaşan bir tavır olarak yorumlanmaktadır. Denizli halkının duygu dünyasından doğal olarak doğan ve yıllardır süregelen, toplumu doğa, tarih ve insanlığın yüce duyguları ile buluşturan bir kültürel yerel dinamiğin yasaklanmadan önce üzerine düşünmek ve toplumun değerlerini hassasiyetle korumak konusunda yerel yönetim birimi olarak belediyeye sorumluluk yüklemektedir. Yangın tehlikesinin önlenmesi ve mezarlıkların temizlenmesi konusunda yasaklayan ve meneden bir tavır yerine problem çözmede alternatif üret-

me becerisi geliştiren ve halka başvuran mekânizmalar geliştirilebileceği düşünülmektedir.

Çağımızda yerel yönetimler literatüründe sıkça vurgulanan kavramlar yönetişim, sürdürülebilirlik ve öğrenen örgüt olarak yer almaktadır. Böylece yerel yönetimler halka ve hizmete en yakın kuruluşlar olarak katılım mekânizmalarını halkın lehine aktif kullanan, kendisini geliştirmeye açık ve sürdürülebilirliğin teminatı olarak işlev üstlenmektedir. Nitekim 2005 yılı itibariyle Türkiye'de hayata geçirilen Kamu Yönetimi Reformu kapsamında yerel yönetimlere ait gerçekleştirilen düzenlemeler ve uygulamalar bu kavramların yerel yönetimler alanına taşınmasının dinamikleri olarak geliştirilmiştir. Yerel yönetimler reformunun ruhunu oluşturan temel kabuller katılım, şeffaflık, etkinlik, verimlilik vb. yerel yönetim uygulamalarında Denizli'ye kültürel birikiminden hareketle özel bir hareket alanı kazandırmaktadır. Yerel dinamikler katmanlı kültürel birikimi öncelikle yerel yönetimleri temsil eden kent yöneticileri tarafından titizlikle okunmalı ve bunları halkın okuyabileceği optik mekânizmalar geliştirmelidir. Katılım konusunda Kent Konseyi uygulamasını fırsat bilerek halkın duygu ve estetik tercihlerinin temsil edildiği temsili yapılanmaya zemin hazırlanması önerilmektedir. Bugünün kenti özgürlük-katılım, işlevsellik-esneklik özelliklerini gerçekleştirerek özgün ve kucaklayıcı bir yapı sunmalıdır. O zaman yaşadığı çağı temsil edebilir. Denizli yerel yönetimleri, öncelikle yereli ve dinamiklerini tanıdığı, sevdiği ve benimsediği zaman onu dışarıya açabilecek ve kendini geleceğe taşıyabilecektir. Eski sanayi yapılarının kültürel işlevli yapılara dönüşümüne örnek olarak verilebilecek, Külahçıoğlu un fabrikasının Belediye Konservatuarına dönüşümü, küçük ancak çok önemli bir ilk adım yorumlanmaktadır. Bu cesur ve kendi içinde tutarlı tavrın Osmanlı, Selçuklu ve antik kent mirası için de bir genişleme ve kavrama halkası olarak hayat bulması ümit edilmektedir.

Yerel yönetimler ve örgün öğretim kurumları arası ilişkinin geliştirilmesine yönelik öneriler aşağıda sıralanmaktadır.

- Tarih ve coğrafyanın tanıtılmasında rol ve sorumluluk üstlenen örgün öğretim kurumlarına, tarihi dokunun tanıtılmasında yerel yönetimlerin destek olması (ayni yardım, otobüs tahsisi vb.) önerilebilir.

- Kapsamlı, işlevsel ve sevimli bir şehir rehberi hazırlığı üniversite destekli bir proje olarak hayata geçirilebilir. Bu uygulama üniversite – yerel yönetimler işbirliği geliştirilmesinin bir aracı olabilir.

Kentin tarihsel ve toplumsal süreklilik içinde oluşa gelmiş dokuma ve tekstil üretimi ve ticaret kimliğinin ön plana çıkarılması önerilmektedir. Özgün

bir tarihi yapıda konumlanacak şehir tarihi müzesinin kente kazandırılması bu amacın gerçekleştirilmesi için bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Depremsellik ve kenti etkileme sürecinin toplumsal bellekte hatırlatıcı bir unsur olarak yer etmek üzere kent mekânında kendine yer edinmesi ve temsil edilmesi gerekmektedir. Bunun klişeleşmiş müze anlayışının ötesine uzanarak gündelik yaşama katılan uygulamalar içeren ve toplumun tüm katmanlarını kendisine davet eden bir tarzla hayata geçirilmesi önerilmektedir.

Kamu eliyle konut yapılandırmada Denizli'nin özgülülüğü ve farklılığının korunması ve duyarlı bir kamuoyunun oluşturulması gerekli görülmektedir. Söz konusu özgülülüğün korunmasında yerel inşa tekniklerinin korunması ve geliştirilmesi süreci önem kazanmaktadır. Bu konuda yerel ustalara Cumhuriyetin saygın ve yüceltilen öğretmen figürü kadar değer biçilmesi önerilmekte ve yeni ustaların yetiştirilmesi konusunda yerel sorumluluk üstlenilmesi gerekli görülmektedir.

Sermaye ile geliştirilen ilişkide şehir kimliğinin öncelikle ele alınması ve sahiplenilmesi, Denizli'nin kültürel değerlerinin ön plana çıkarılması önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra görsel kirlilik konusunda dikkatli ve tedbirli olunmalıdır.

Sermaye ile kültür arası ilişkinin kültür ve kent kimliği lehinde geliştirilmesi ile yerel kültür politikasının üretilmesi sağlanabilecektir. Bütün bunlar için kentin yerel ve kültürel dinamiklerini keşfetmesi ve Denizli'nin sadece kendisi gibi olması, başka bir deyişle kentin kendine benzemesi yeterli olacaktır.

Sonuç

Anadolu kentleri, genişleyen kentsel sınırların yaşama katılmasında mimari biçimlenme kadar toplumsal yapılanmanın anlamı, yorumu ve sorgusu üzerine farklı bakış açıları geliştirme ihtiyacı içindedir. Hissedilen bu ihtiyaçların giderilmesi süreci bir takım kısıt ve riskler içermektedir. Kentlerin biçimlenmesi ve toplumsal örgütlenmesinde eski şehirlerin deneyimlerinden hiç bir ayrıntıyı atlamadan istifade etmek titizliği kadar, Batı şehirciliğini tanıma ve tahlil edilmesi sonrası, ihtiyaçların doğru okunmasıyla üretebilecek özgün yorum ve biçimlere ulaşılabilecektir. Böylece doğal yapısı, tarihi ve toplumsal birikiminden pay alarak varlık kazanan, kimlikli ve güzel kentlere merhaba denilebileceği umulmaktadır. Bu makale çalışması ile sözü edilen süreç Denizli kenti bağlamında ele alınmış olup, yerel yönetimlere yönelik eleştiri ve öneriler geliştirilmiştir.

Kaynaklar

Arıkboğa, Erbay (2008). '5393/11: Devam Eden/Edemeyen Reform', *1. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Sakarya Üniversitesi İİBF, s. 17-34.

Aru, Kemal Ahmet (1998), *Türk Kenti Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması*, YEM Yayınları, İstanbul.

Avcı, Yasemin (2011). '19. Yüzyılın İkinci Yarısında Denizli Kentinin Bir Yönetim Merkezi Olarak Geçirdiği Değişim', *Türk Kültür Tarihinde Denizli ve Kentleşme Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, s. 182 -194.

Baykara, Tuncer (1969), Denizli'de Yeni Bulunan İki Kitabe, *Belleten*, cilt: XXXIII, sayı: 130, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 158-162.

Bozdoğan, Sibel (2002), *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, çev. , Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

Bektaş, Cengiz (1996) 'Kenti Savunmak/Kentli Olmak', *Cogita, Kent ve Kültürü*, sayı: 8.

Bektaş, Cengiz (2004) *Kentli Olmak ya da Olmamak*, 2. b. , Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

Can, Aynur (2008a). 'İnsan Mekân Etkileşimi ve Kent Estetiğine Giriş', *Türkiye'de Yerel Yönetimler*, edi. , Recep Bozlağan ve Yüksel Demirkaya, Nobel Yayınları, Ankara, s. 331-362.

Dağdeviren, Sadık (2003). *Tarihi ve Tabii Güzellikleri ile Denizli*, 3. b. , Denizli Şoförler ve Otomobilciler Odası, Denizli.

Davutoğlu, Ahmet (1998). *Siyaset Felsefesi Ders Notları*, Marmara Üniversitesi SBE Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı Doktora Programı, İstanbul.

Kesgin, Bedrettin ve Aynur Can (2008). 'Kent Estetiği ve Kent Kimliğinin Oluşumunda Belediyeler ve Reform: Rol, Kapasite ve Anlayış Değişimi', *1. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Sakarya Üniversitesi İİBF, s. 377- 384.

Mumford, Lewis (1970). *The Culture of Cities*, Harcourt Brace Jovanovich Company, New York.

Önem, A. Buket ve İsmet Kılıçaslan, Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik, *itüdergisi/a, mimarlık, planlama ve tasarım*, cilt: 4, sayı: 1, s. 115–125.

Özgür, Hüseyin (2014). "Denizli Kenti ve İlinde Yönetsel Ölçek Arayışları (1976-2014): Dört Bütünşehir (Belediyesi) Söylemi/Tasavvuru (2001-2014) ve Büyükşehir Belediyesi Statüsü (2012-2014)", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, s. 30-53.

Suher, Hande (1996). *Şehircilik*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atelyesi, İstanbul.

Şemsioğlu, Cevdet (1964). 'Bekârlar Hamamı ve Kadınlar Pazarı', *Tarihi-Turizmi ve Bütün Üniteleriyle Denizli*, Denizli Uyarma ve Uygarlaşma Derneği, Denizli, s. 119-122.

Tekeli, İlhan (1991). *Kent Planlama Konuşmaları*, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

Yalçın, Osman (1969). *Denizli*, Özyürek Yayınevi, İstanbul.